

MÛSİKÎ VE ŞİİR İKLİMİMİZDE “DERD, DERMAN, TABİB” OLGUSU*

In The World Of Our Music And Poem, The Phenomena Of “Trouble, Remedy And Physician”

Dr. Mustafa ÇIPAN**

ÖZ

Muhtevaca zengin olan ve devamlılık arz eden kültürümüzün, mûsikî eserlerimize güfte teşkil eden, “şiiir” unsuru Dünya şiiir tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Şâirlerimiz insana âit beşerî-tasavvufî bütün duygu, düşünce ve nitelikleri akıllara durgunluk verecek bir güzellik, estetik ve zarafetle ifade etmesini bilmişlerdir.

Bilindiği üzere mûsikîmiz, genel anlamda güfteye, güftede ne anlatılmak istenildiğine önem veren bir sözlü mûsikîdir. Bu itibarla mûsikîmizin yürüdüğü iki ayrı kolu ifade eden türkü ve şarkı formlarında milletimizin fikir vehissiyatı, bir medeniyet tecrübesi olarak ifade edilmiştir.

Bu makalede, romanımız olan şarkılarımızda ve bütün dertlerimizi “bir âh”ta özetlediğimiz türkülerimizde derd, derman, tabib olgusu ile ilgili tespitler değerlendirilmiştir.

Osmanlı Cihan Devleti’nin padişahı -Muhibbî mahlasıyla şiiirler söyleyen- Kânûnî Sultan Süleyman’ın, hemen herkesin hafızasında yer etmiş olan meşhur beytini ilk ve önemli bir misal olarak zikredelim:

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gib

Anahtar Sözcükler: Şiiir, mûsikî, dert, derman, tabip, yara, merhem, şifâ

ABSTRACT

Providing lyrics for our pieces of music, the element of poem in our culture, which has a rich context and continuity, occupies an important place in the history of world poetry.

Our poets have displayed their ability to express all the humanly-mystic feelings, thoughts and qualities belonging to man in stunning beauty, aesthetics and elegance.

As is known, our music is a verbal music which gives importance to lyrics and to what is intended to be told in lyrics. In this respect, the thoughts and feelings of our nation have found their expression as an experience of civilization through the two branches of our music, folk songs and songs.

In this article, the phenomenon of trouble, remedy and physician is evaluated in songs, which are our novels, and in folk songs, in which we sum up all our troubles in one single ‘sigh’.

* Bu makale, Mayıs 2008’de Konya’da yapılan “I. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi”nde sunulan tebliğin yeniden düzenlenmiş halidir.

** Selçuk Üniversitesi Devlet Konservatuarı Öğretim Üyesi

We can give the famous couplet of one of the rulers of the Ottoman State of the World, Suleiman the Magnificent, who recited poems under the pseudonym of Muhibbi, as the first and important example:

No respected entity exists among people like state
Let it not be a state in the world like health of one breath

Keywords: Poem, music, trouble, remedy and physician, wound, ointment, cure

Muhtevaca zengin olan ve devamlılık arz eden kültürümüzün, mûsikî eserlerimize güfte teşkil eden, "şiiir" unsuru Dünya şiiir tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Şâirlerimiz insana âit beşerî-tasavvufî bütün duygu, düşünce ve nitelikleri akıllara durgunluk verecek bir güzellik, estetik ve zarafetle ifade etmesini bilmişlerdir.

Bilindiği üzere mûsikîmiz, genel anlamda güfteye, güftede ne anlatılmak istenildiğine önem veren bir sözlü mûsikîdir.

Güzel sanatların birbirini tamamlayan iki şubesi olan şiiir ve mûsikî, sadece bir "terennüm"(nağme) değil, yanı zamanda bir "tenevvür"(aydınlanma) vasıtası olarak da insanı en çok etkileyen iki unsurdur.

Mûsikîmizin yürüdüğü iki ayrı kolu ifade eden türkü ve şarkı formlarında milletimizin fikir ve hissiyatı, bir medeniyet tecrübesi olarak ifade edilmiştir.

Öylesine dinlediğimiz türkü ve şarkılarda nağmeyle süslenen güftenin şiiiriyetini yakalamak, onların neler ilham ettiğini düşünüp geri plânındaki - gerçek hayat hakkında bize ipuçları sunan- hikâyelere ulaşmak...Güftelerde karîneler, tedâîler kullanılarak, telmihler, kinâyeler ve tevriyeler yapılarak ortak hâtıralarımıza tevcih edilen göndermelerin bir anlam kazanması, bu hâtıraların muhatabın zihninde canlı olmasına bağlıdır.

Tabibler, bu maksatla, kendilerini mes'ud etmeye yönelik gayretlerinin yanına; Yahya Kemâl'in: "Bizim romanlarımız şarkılarımızdır."¹ A. H. Tanpınar'ın: "Halkımıza ve hayatımıza ne kadar yaklaşırsak o kadar mes'ud olacağız. Biz bu türkülerin milletiyyiz."² cümlelerindeki kanaatlerin gereklerini de ortaya koymaya çalışmalıdır.

Anadolu'nun romanını yazmak isteyenler gibi, Anadolu insanının dertlerine derman olmak isteyenler de onlara bu şarkılardan ve türkülerden gitmelidirler. Ali Akbaş'ın dediği gibi:

¹ Cemal Kurnaz, *Türküden Gazele*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s.14.

² A. Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, s.275.

Bin yılda yoğurduk her mısırânı
Yüzüğe kaş ettik Ağrı dağını

Dünyaya değişmem bir aksağını
Bir kutlu töredir bizim türküler³

Âdetâ her mısırânı bin yılda yoğurduğumuz, bütün dertlerimizi bir “âh”ta özetlediğimiz türkülerimiz...

Eskiden âşinâsı olduğumuz şiir ve mûsikî zevkini geliştirmek; mana derinliğini hissetmek, âhengini duymak için kendimizi “bâd-ı sabâ” yerine koyup mûsikîmizin ve şiirimizin kapısını “derd-derman-hekim” üçgeninde aralamaya ne dersiniz?

İsterseniz, Osmanlı Cihan Devleti’nin padişahı -Muhibbî mahlasıyla şiirler söyleyen- Kânûnî Sultan Süleyman’ın meşhur beytini hatırlayalım:

Halk içinde mu‘teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi⁴

Bu makalede, yirmi bine yakın güftenin dört bin kadarı kelime kelime okunmak, kalanı da bilgisayar marifetiyle tedkik edilmek suretiyle konuyla ilgili görülen hasta, hastane, derd, derman, şifâ, onarmak, gönül, hekim, tabib, doktor, can, yara, zahm, göz göz olmak, kan, merhem gibi kelimelerin geçtiği binlerce güfte içinden bir seçme yapılmıştır.

Klâsik Türk Mûsikîsi repertuarında, ilk mısraında sadece “derd” kelimesi kullanılan beş yüze yakın güftenin varlığı, elde edilen malzemenin çokluğu konusunda bir fikir vermektedir. Bu sebeple makalede sadece belli konu başlıklarına dair örnekleme yapılacak; hazırlıkları devam etmekte olan kitapta, konu etraflıca ilgililerin dikkatlerine sunulacaktır.

Malum olduğu üzere hastalık iki türdür ve şiirimize, mûsikîmize daha çok gönülle ilgili, manevî olanı yansıtmıştır.

Aşk derdinin dermânı (devâsı, şifâsı, çâresi, ilâc) yoktur:

Aşka mübtelâ olanın, aşk derdine düşenin bir çâresi olup olmadığı doktora

³ *Türküden Gazele*, s.24.

⁴ Coşkun Ak, *Muhibbi Divanı*, KTB Yayınları, Ankara, 1987; Mustafa İsen, A.Fuat Bilkan, *Sultan Şairler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s.128.

sorulduktan sonra, bu derdin çaresinin olmayacağı:

Uşşâk / Ağıraksak / Şarkı Beste: Şekerci Cemil Bey

*Nâ-ümîd-i aşka doktor var mı tıbbın çâresi*⁵

Hicâz / Ağıraksak / Şarkı Beste: Kânûnî Nasîb

İbtilâ-yı derd-i aşkın var mı doktor çâresi
Hastadır kesb-i şifâ etmez gönül bî-çâresi
İltiyâm bulmaz gönülde tîr-i aşkın yaresi
*Hastadır kesb-i şifâ etmez gönül bî-çâresi*⁶

Segâh / Curcuna

Beste: Hacı Ârif Bey
Güfte: Nâmık Kemâl

Olmaz ilâç sîne-i sadpâreme
Çâre bulunmaz bilirim yareme
Baksa tabîbân-ı cihân çâreme
*Çâre bulunmaz bilirim yareme*⁷

Hicaz / Ağıraksak / Şarkı

Beste: Şeyh Edhem Efendi
Güfte: Said Bey

Nabzım ele almakta tabîb çâre ne böyle
Cismim yanıyor sevdiğimin nârına öyle
Sevdâ-zedeyim, hâlîmi aşk ehline söyle
Mahvolşa bile cism ü tenim, ketm-i sır eyle
Rahm eyle aman, sîneme açma yeni yare
*Dil hastasıym, derdime yok, nâfile, çâre*⁸

Çok tabibe danışılmasına rağmen aşk derdine ilaç bulunamadığı:

Bestenigâr / Ağıraksak / Şarkı

Beste: Rifat Bey

Nâle-i can-gâhı cânân duymuyor
Neyleyim, tedbîre takdîr uymuyor
Derd-i firkat tende râhat koymuyor
Neyleyim, tedbîre takdîr uymuyor.

⁵ E. Ruhi Üngör, *Türk Musikisi Güfteler Antolojisi*, Eren Yayınları, İstanbul, 1981 c.II, s.1220;
Sadun Aksüt, *Türk Musikisi Güfteler Hazinesi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993, c.II, s.1409.

⁶ *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.235; *Güfteler Hazinesi*, c.I, s.304.

⁷ *Güfteler Hazinesi*, c.II, s.1208; Mehmet Turan Yarar, *Doruktan Doruğa Güfte Şairleri*, Antakya, 1992, s.182.

⁸ *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.229.

Çok tabîbe ettim arz-ı ihtiyâc
Derd-i aşka bulmadım hiçbir ilâc
Etmedi bahtım felekle imtizâc
Neyleyim, tedbîre takdîr uymuyor.⁹

Hasta düşüldüğü halde ilacın olmadığı:

Dünya derler o da fânî
Toprak alır tatlı canı
Hasta düştüm ilaç hani
Bir acısız ölüm de yok

dile getirilirken, bir türkümüzde de gurbet ele giden gönle aynı endişelerle seslenilir:

Gönül gurbet ele varma
Ya gelinir ya gelinmez
Her güzele meyil verme
Ya sevilir ya sevilmez

Has bahçanın gül ağacı
Kimi tatlı kimi acı
Benim derdimin ilâcı
Ya bulunur ya bulunmaz¹⁰

Günümüz şâirlerinden Abdürrahim Karakoç da tabiplerde ilaç olmadığını ve aşk deyince ötesinin aranmaması gerektiğini söyler:

Tabiplerde ilaç yoktur yarama
Aşk deyince ötesini arama
Her nesnenin bir bitimi var ama
Aşka hudut çizilmiyor Mihriban¹¹

Hasret derdiyle açılan yaranın iyileşmeyeceği, yüz bin tabib olsa çâre bulunamayacağı:

⁹ *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.92.

¹⁰ *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, Ankara, 2000, c.I, s.422. (Yöre:Gaziantep/Sarılar Köyü, Kaynak kişi:Hüseyin Kırmızıgül, Derleyen: Muzaffer Sarısözen)

¹¹ Abdürrahim Karakoç ???

Yaktı derûnumu bir perî-peyker
Nâr-ı hasret odu bu cânâ eser
Derd-i hasretinle ölürsem eğer
Cânımın cânânı amman ha amman

Bana cevredersin ey kaşı kare
Yüreğimde açtın sağolmaz yare
Yüz bin tabîb olsa bulunmaz çâre
Yaramın Lokmânı amman ha Amman¹²

Hiçbir tabibin yaraya merhem olmadığı:
Sînemde gizli yarımı kimse bilmiyor
Hiçbir tabîb şu yarama merhem olmuyor
Boynu bükük bir garibim yüzüm gülmüyor
Gönlüm hep seni arıyor neredesin sen¹³

Âşık Veysel'in diliyle derde derman bulunamadığı:
Bir derd ehli bulsam derdim söylesem
İyi olmaz dertlerim halim n'olacak
Hekimler derdime derman bulamaz
Bir değil beş değil derd kucak kucak

Bu derdin, âhbirinde öldürecek onulmaz bir yara olduğu:

Âhbirinde bu dert beni öldürür
Ey onulmaz yaram dert dert üstüne
Hâlîmi görenler aklın şaşırır
Gitti şâdım geldi gam gam üstüne¹⁴

belirtildikten sonra, derdin işlediği ve dermana el ermediği, aşk derdinin
âlemde hiç çaresinin bulunmadığı dile getirilir:

Arazbar / Yürüksemâî

Beste: Dede Efendi
Güfte: Ulvî

Derdim bana kâr eyledi, dermâna el ermez
Cânım lebe geldi, leb-i cânâna el ermez
Dil sâye gibi hâk-i mezellekte yatar âh
Yıllar geçer ol serv-i hırâmâna el ermez

¹² (Kahramanmaraş, K.: Müslüm Aydoğdu, D.: Nazmiye Coşkun)

¹³ Nail Tan, Salih Turhan, *Ankara Halk Müziği*, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara, 2000.

¹⁴ *Türk Halk Müziği*, c.I, s.12. (Doğu Anadolu-K.:Turan Engin-Ali Varlı-D.:Yücel Paşmakçı)

Kalp yarasının tedâvîlerle şifa bulmayacağı:

Acembûselik / Ağıraksak / Şarkı Beste: İsmâil Hakkı Bey

Anladım âlemde yok hiç derd-i aşkın çâresi
İltiyâm bulmaz tedâvîlerle kalbin yaresi
Zahm-ı kalbe bir devâ varsa o da meh-pâresi
İltiyâm bulmaz tedâvîlerle kalbin yaresi¹⁵

Gönül yarasının merhemini icad edecek birinin olmadığı:

Yegâh / Aksak / Şarkı Beste: Şevki Bey
Güfte: Mehmed Hafîd Bey

Dil nâlesini gûş ile bir dâd edecek yok
Bî-çâre dili nâleden âzâd edecek yok
Beyhûde tahammül ne gerek vaz'-ı tabîbe
*Dil yaresinin merhemini icad edecek yok*¹⁶

Gönül yarasının da merhem kabul etmediği:

Hicâz / Ağıraksak / Şarkı Beste: Giriftzen Âsım Bey

Zahm-ı aşkın yoktur aslâ çâresi
Eylemez merhem kabûl dil yaresi
Gelmesin, zahmet, tabîb âvâresi
Eylemez merhem kabûl dil yaresi¹⁷

Acemaşîrân / Devrihindî / Şarkı Beste: Selânikli Ahmed Bey

Hâlimi Mecnûn görse rahm eder, ağlar bana
Derd-i aşkınla mekân oldu bütün dağlar bana
İftirâk u hasretin bitmez tükenmez yâresi
*Âşkın merhem kabûl etmez dil-i bî-çâresi*¹⁸

¹⁵ *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.41.

¹⁶ *Güfteler Antolojisi*, c.II, s.1290; *Güfteler Hazinesi*, c.II, s.1483.

¹⁷ *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.256.

¹⁸ *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.16.

Türkaksağı

Beste: Sâdettin Kaynak
Güfte: Vecdi Bingöl

Kim gider o diyâra
El yetmez oldu yâra
Ağla bed-baht gözlerim
Merhemsiz kaldı yara

Sûzinâk / Curcuna / Şarkı

Beste: Latîf Ağa

Benim yarem gibi yare bulunmaz
Bulunmaz derdime çâre, bulunmaz
Ne merhem kâr eder, ne de tesellî
Bulunmaz derdime çâre, bulunmaz¹⁹

belirtildikten sonra, aşk derdine niçin bir çâre bulunamadığı sorularak Rabb'e yönelinmektedir.

Muhayyer / Aksak / Şarkı

Beste: Hacı Ârif Bey

Devâ yokmuş neden bîmâr-ı aşka
Neden bir çâre yok nâ-çâr-ı aşka
Rehâ olmaz mı bend-i târ-ı aşka
Aman yâ Rabbi yandım nâr-ı aşka²⁰

Ayrılık hastasının tabibi sevgilidir (dosttur):

Ayrılık hastalarına deva bulan tabibin sevgili olduğu:

Acembûselik / Ağıraksak / Şarkı Beste: İsmâil Hakkı Bey

Anladım âlemde yok hiç derd-i aşkın çâresi
İltiyâm bulmaz tedâvîlerle kalbin yaresi
Zahm-ı kalbe bir devâ varsa o da meh-pâresi
İltiyâm bulmaz tedâvîlerle kalbin yaresi²¹

Sevgilinin elinden şifa talep edilip, hasta kalplerin derdine devâ bulunacağı:

¹⁹Güfteler Antolojisi, c.II, s.1084; Güfteler Hazinesi, c.II, s.1307. (Bu güfte ayrıca Hacı Ârif Bey tarafından Nihâvend makamında bestelenmiştir.)

²⁰Güfteler Antolojisi, c.I, s.420; Güfteler Hazinesi, c.II, s.839.

²¹Güfteler Antolojisi, c.I, s.41.

Hicâz / Senginsemâî / Şarkı Beste: Enderûnî Ali Bey

Sen kân-ı kerem, menba‘-ı ihsân olunca
Ben zâr-ı sitem, dîde-i giryân olunca
Elbette bulur kalb-i marîz derde devâsın
Tıb-hâne-i lutfunda şifâ-cûyân olunca²²

Ayrılık derdine devâ bilmeyen sevgiliden, göz ucuyla bile olsa tanıdık bir bakış beklendiği:

Hüseyinî / Muhammes / Beste Beste: Hüseyin Efendi

Derd-i hicrâna tabîbim bir devâ bilmez misin
Göz ucuyla bir nigâh-ı âşinâ bilmez misin
Hep cefâ resmin mi ta‘lîm etti üstâdın sana
Ey cefâ-cû, n’eydüğün semt-i Vefâ bilmez misin²³

Îlâcın, yüz parça olmuş sîneye sürülecek kavuşma merhemi olduğu:

Hüzzâm / Aksaksemâî / Şarkı Beste: Hacı Ârif Bey

İftirâkın vurdu bu zahm-ı dil-i bîçâreye
Merhem-i valsın devâ kıl sîne-i sad-pâreye
Aksedip âh ü figânım seb‘a-i seyyâreye
Ağladı ins ü perî hep sîne-i sad-pâreye²⁴

Merhemini yârdan umulduğu:

Bestenigâr / Düyek / Şarkı Beste: Sâdettin Kaynak

Söyle git, ağlanacak hâlini dil-dâre gönül
Lutfeder belki senin derdine bir çâre gönül
Yalvaran bülbüle elbette güler gonce-i nâz
Merhemini yârdan umar böyle derin yara gönül²⁵

²² *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.286; *Güfteler Hazinesi*, c.I, s.340.

²³ *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.373; *Güfteler Hazinesi*, c.I, s.483. (Bazı kaynaklarda bestekârı Molla Mehmed Efendi olarak da gösterilen bu güfte ayrıca Tosunzade Abdullah tarafından Tahir Makamında da bestelenmiştir.)

²⁴ *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.428.

²⁵ *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.100; *Güfteler Hazinesi*, c.I, s.83.

Ancak vuslatın derde deva olduğu:

Tâhîrbûselik / Ağıraksak / Şarkı Beste: İsmail Hakkı Bey

Nâr-ı aşkın yaktı cânım ey perî
Şerhalendi sînemin her bir yeri
Vuslatın ancak devâdır derdime
Dil bu derde mübtelâ çoktan beri²⁶

Şevkutarab / Aksak / Şarkı

Beste: Sultan II.Mahmud

Ey gül-nihâl-i işve-zâ
Aç gönlünü, kesb et safâ
Derdin dil ü cânâ devâ
Ey nâz-perver dil-rübâ²⁷

Hicran yarasının, sevgiliyi, yaralı sîneye merhem gibi sarmadıkça iyileştirilemeyeceği:

Tâhîrbûselik / Devrikebîr / Beste Beste: Küçük Mehmed Ağa
Güfte: Enderûnî Vâsıf

Dest-i sâkîden çekip câm-ı neşâtı Cem gibi
Başladım ol şevk ile cûş u hurûşa yem gibi
Vâsıfâ, mecrûh-i hicrânın onulmaz yarası
Sarmadıkça yâri zahm-ı sîneye merhem gibi²⁸

Gam hastası olan gönlün, dost elinden bir devâ istediği:

Karcıgâr / Ağıraksak / Şarkı

Beste: Asdik Ağa

Güfte: Leylâ Sâz

Hasta-i gamdır, şifâ ister gönül
Dost elinden bir devâ ister gönül
Kayd-ı mihnetten rehâ ister gönül
Bir gülistân-ı safâ ister gönül²⁹

Başka tabibe ihtiyaç olmadığı, açtığı yaraya ancak kendisinin (sevgilinin) çare bulabileceği:

²⁶ *Güfteler Antolojisi*, c.II, s.1187.

²⁷ *Güfteler Antolojisi*, c.II, s.1175.

²⁸ *Güfteler Antolojisi*, C.II, s.1184; *Güfteler Hazinesi*, c.II, s.1385; *Doruktan Doruğa*, s.135.

²⁹ *Güfteler Antolojisi*, c:I, s.542.

Senginsemâî

Beste: Nikogos Ağa

Başka tabîbe olamaz ihtiyâc
Derd-i dile yâr olur ancak ilâc
Rahmine muhtâcım onun lâ-ilâc
Kendisi açtı ciğerde yarayı
Kendi bulur bulsa yine çâreyi

Âşkın, Lokman Hekim bile gelse yarasını azdıracağını söyleyerek,
yarasını sarmaya yârin gelmesini arzu ettiği:

Karadır kaşların fermân yazdırır
Bu aşk beni diyâr diyâr gezdirir
Lokman hekim gelse yaram azdırır
Yaramı sarmaya yâr kendi gelsin³⁰

Bayram olsun kına yakam destine
Elin göster yârenine dostuna
Gelme doktor sen yaramın üstüne
Gelsin bana bu yarayı açan yâr³¹

Sevgilinin zülfünün her derde şifâ olduğu:

Hicazkâr / Aksak / Şarkı Beste: Kadri Şençalar
Güfte: M. Nâfiz Irmak

Her derde şifâ zülfünü koklar, bayıldım
Sensiz geceler, ağladım, ümidimi kırdım

Aşkın bütün ezvâkını ben senden alırdım
Sensiz geceler, ağladım, ümidini kırdım³²

Tenin ilaç addedildiği:

Odan kireçtir senin
Yüzün güleçtir senin
Elin elime değse
Tenin ilaçtır senin³³

³⁰ (Zonguldak, K.: İsmet Yeşilgül, D.: Ahmet Yamacı)

³¹ (Diyarbakır/Çermik, K.: İzzet Altınmeşe, D.: Mehmet Özbek)

³² *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.334; *Güfteler Hazinesi*, c.I, s.437.

Söylenildikten sonra, ilaç eylemesi için yalvarılan sevgilinin niçin sevildiği de belirtilir:

Odanı kireç eyle
Yüzünü güleç eyle
Derdinden ölüyorum
Gel bana ilaç eyle

İp attım ulaş diye
Kapıyı dolaş diye
Ben seni niye sevdim
Derdime ilaç diye³⁴

Hem güzel hem de güleç olanın her derde deva olduğu zarif bir söyleyişle dile getirilir:

Arpa buğday çeç olur
Güzeller güleç olur
Güzellerin güleci
Her derde ilaç olur³⁵

Çâresizlikten bunalmış gönle sevgilinin semâvî bir nûr ulaştırarak mukaddes bir merhem olmasının talep edildiği:

Müsemmen Beste: Yılmaz Karakoyunlu
Güfte: Mehmet Turan Yazar

Gözlerin bir mâvi deryâ darda kalmış gönlüme
Rûhu dermânından almış, derde salmış gönlüme
Bir semâvi nûr ulaştır, bir mukaddes merhem ol
Çâre göster çâresizlikten bunalmış gönlüme
belirtilir.

Tabib, gönül yarısından el çekmelidir

Gönül hastası, tabibden, yüreğindeki yarayı saramayacağını söyleyerek, el çekmesini:

El çek tabîb el çek yaram üstünden

³³ http://www.turkuler.com/sozler/turku_78.html. (Bayburt-K.:Şakir Şener-D.:Muzaffer Akgün)

³⁴ (Sinop, K.:Ali Şen, D.:Nida Tüfekçi)

³⁵ *Türk Halk Müziği*, c.I, s.53. (Orta Anadolu, K.:Yöre Ekibi, D.: Muzaffer Sarısözen)

Sen benim derdime devâ bilmezsin
Sen nasıl tabipsin, yoktur ilâcın
Yaram yürektedir, sarabilmezsin³⁶

El vurup yarasını incitmemesini ister:

El vurup yaremi incitme tabip
Bir dem sıhhat bulmaz hicrâneler var
Dest vurup da yârem eylersin dermân
Her can kabul etmez vîrâneler var³⁷

Elin vurma kalbimdeki yarama
Yarama doktor yarama
Çâren yok mu alnımdaki karama
Karama doktor karama³⁸

Değme tabip sızılıyor
Yaralarım yaralarım
El değdikçe bozuluyor
Yaralarım yaralarım

Yaranın sağalmayacağını gören tabibin “el yuduğu” da ayrıca anlatılır.

Bu dağın karı menem
Gün vursa erimenem
Yedi yıl yerde yatsam
Âşığam çürümenem

Bu dağın dudu benden
Geçmez aşk odu benden
Gördü yaram sağalmaz
Tabib el yudu benden³⁹

Bazen tabiplere minnet edilmediği:

³⁶ *Doruktan Doruğa*, s.70. (Bu güfte ayrıca Ali Şenozan ve Selahattin İnal tarafından Hicaz makamında bestelenmiştir.)

³⁷ *Türk Halk Müziği*, c.I, s.304. (Tokat/Zile, K.:Sadık Doğanay, D.:Ali Ekber Çiçek)

³⁸ *Türk Halk Müziği*, c.I, s.308. (Malatya/Doğanşehir, K.: Hanifi Ünver, D.:TRT Müzik Dairesi Başkanlığı)

³⁹ *Türk Halk Müziği*, c.I, s.175. (Şanlıurfa, K.-D.: Mehmet Özbek)

Seher vakti bülbül gibi
İşim gücüm zardır benim
Tabiplere minnet etmem
İyi olmam zordur benim

Bazen de sevda hastasının doktor getirilmemesini arzu ettiği:

Yozgat'ın asmasıyım
Bezirgân basmasıyım
Bana da doktor getirmem
Ben sevdâ hastasıyım⁴⁰

Belirtildikten sonra, doktor istememenin bir sebebinin de güzel hastası olmak olduğu vurgulanır:

Ak üzüm asmasıyım
Nazilli basmasıyım
Ana doktor istemem
Ben güzel hastasıyım⁴¹

Bunların yanında, doktorun sevda hastalarına ilaç vermediği en zarif şekilde dile getirildiği gibi:

Altın yüzük yaptırdım
Samsun ustalarına
Doktor ilaç vermiyor
Sevdâ hastalarına⁴²

Sevdalıktan ölene doktorun rapor vermediği de belirtilir:

Al eline galemi
Yaz başına geleni
Doktor rapor vermiyor
Sevdalıktan öleni⁴³

Acemi, şifa bilmeyen tabiblerden ilaç alıp almamanın bir kıymeti olmadığı, hoş bir teslimiyet olgusu içinde verilir:

⁴⁰ *Türk Halk Müziği*, c.II, s.803. (Yozgat, K.:Zahide Özkan, D.:Mustafa Özgül)

⁴¹ (Muğla/Ula, K.D.:Şerafettin Civelek)

⁴² *Türk Halk Müziği*, c.I, s.36 (Kırıkkale/Keskin, K-D.:Hacı Taşan)

⁴³ *Türk Halk Müziği*, c.I, s.23. (Samsun/Bafra/Çağsur, K.:Dursun Türker, D.:Ankara Devlet Konservatuarı)

Diyâr-ı gurbete dût oldu yolum
Gidip gelsem de bir gelmesem de bir (medet ey)
Şifâ bilmez bir acemi tabibden
İlâç alsam da bir almasam da bir (medet ey)⁴⁴

Hastane ile incir ağacının hafızalarımızda birleşmesini sağlayan bu yanık Yozgat türküsünde doktorun ilaç bulamadığı belirtildikten sonra “zehirden acı” bir baştabipten de bahsedilir:

Hastane önünde incir ağacı (anem ağacı)
Doktor bulamadı bana ilâcı (anem ilâcı)
Baştabip geliyor zehirden acı (anem vay acı)
Garip kaldım yüreğime derd oldu (anem derd oldu)
Ellerin vatanı bana yurd oldu (anem yurd oldu)

Mezarımı kazın bayıra düze (anem vay düze)
Yönünü çevirin sıladan yüze (anam vay yüze)
Benden selâm söylen sevdiğimize⁴⁵

Yarayı tabibe sardırmak:

Müsemmen Beste: Emin Akan
Güfte: Aşık Ömer

Ey gönül bu hasbihâlim, var bilen yârâna sor
Mübtelâ-yı zâr olan her ehl-i aşk irfâna sor
Her tabîbe, derd-i aşk-ı yâr olup, sorma ilâc
Dâimâ derler, meseldir, hikmeti Lokmân'a sor.

Bütün bu manidar söyleyişlere rağmen gönül derdine ilâc eder bir tabibin geleceği:

Yegâh / Aksaksemâî / Ağırsemâî Beste: Dellâlzâde
Güfte: Yahyâ Nazîm Çelebi

Piyâle elde ne dem bezmime habîb gelir
Ayağıma ayağıyla benim nasîb gelir
Nazîm-i haste-derûna ilâç eder bulunur

⁴⁴ *Türk Halk Müziği*, c.III, s.66. (Erzurum, K.:Âşık Yaşar Reyhani, D.:TRT Müzik Dairesi Bşk.)

⁴⁵ *Türk Halk Müziği*, c.II, s.452. (Yozgat/Akdağmadeni, K-D.:Nida Tüfekçi)

Onun da derd-i dilinden bilir tabîb gelir⁴⁶

Yaraları sarmak için doktorun talep edildiği, hatta tabipten gayrısının saracağı yaranın azacağı endişesinin duyulduğu güfteler vardır.

Dünya için gül benzini soldurma
Haldan bilmeyene halın bildirme
Tabip olmayınca yaran sardırma
Azdırırsın bir gün yarayı gönül

Curcuna

Beste: Sâdettin Kaynak
Güfte: Emrâh

Hançer-i feleğin ucu ciğerde

Gittikçe artıyor belâ bu serde

Diyâr-ı gurbette tutuldum derde

Gel tabîb yarımı sar garip garip

Doktor gelip yaralarını sarsa bile bile canın çıkmaya başladığı hissi en dramatik şekilde ifade edilir:

Doktor gelmiş yarelerim bağıyor

Gurbet elde garip annem ağlıyor
Nazlı bacım kara yaslar bağıyor

Aman doktor hançer derin işledi
Kan kurudu can çıkmaya başladı
Yarelerim göz göz oldu işledi⁴⁷

Hastalığı teşhis için nabız tutmak:

Hastalığı teşhis için hastanın nabzını tutmak, ona sorular sormak suretiyle bir takım değerlendirmelerde bulunmak çok eskiden beri uygulanan bir metottur.

Hicâz / Ağıraksak / Şarkı

Beste: Şeyh Edhem Efendi
Güfte: Said Bey

Nabzım ele almakta tabîb çâre ne böyle

Cismim yanıyor sevdiğimin nârına öyle

⁴⁶ *Güfteler Antolojisi*, c.II, s.1287; *Güfteler Hazinesi*, c.II, s.1480; *Doruktan Doruğa*, s.99.

⁴⁷ *Türk Halk Müziği*, c.III, s.66. (Erzincan, K.:Salih DüNDAR, D.:Plâktan yazıldı)

Sevdâ-zedeyim, hâlîmi aşk ehline söyle
Mahvolma bile cism ü tenim, ketm-i sır eyle
Rahm eyle aman, sîneme açma yeni yare
Dil hastasıyım, derdime yok, nâfile, çâre⁴⁸

Ancak gönül yarasının böyle teşhis olunamayacağı, kalbin dinlenilmesi lâzım geldiği ayrıca belirtilir.

Hicâz / Aksak / Şarkı Beste: Şevki Bey

Doktor, ne için nabzımı aldın ele, söyle
Teşhis olunur mu gönülün yaresi böyle
Sevdâ-zedeyim, dinle benim kalbimi şöyle
Cânân diye her darbeye feryâd eder öyle
Çek neşterini, açma sakın yareme yare
Aşk hastasıyım, nâfile, yok derdime çâre⁴⁹

Hicâz / Türkakşağı Beste: İzak Varon
Güfte: Besim Bey

Aşk hastasıyım, bakma benim nabzıma doktor
Âfet mi, saâdet midir aşk, rûhuma bir sor
Her çâre-i tıp, gönlüme bir başka ateş kor
Bir dert ki o hem çekmesi hem geçmesi çok zor

Artık değil nabza bakmak, kalbin dinlenmesi bile bir anlam ifade etmez hâle gelir:

Nâfile âvâre kalbim dinleme
Dest-i gaddârınla yârim elleme
Nâ ümîdim bana dermân eyleme
Bezm-i vuslattır bu derdin çâresi

Ardından da, gurbet hastalarına doktor olmak arzusu dile getirilir:

Bir matara yaptırırım
Konya ustalarına
Beni doktor etseler

⁴⁸Güfteler Antolojisi, c.I, s.229.

⁴⁹Güfteler Antolojisi, c.I, s.231; Güfteler Hazinesi, c.I, s.311.

*Gurbet hastalarına*⁵⁰

Şifâ kaynağı dağlar:

Bütün bu değerlendirmelerden sonra ilâcın, şifânın harmanı olan dağlara seslenilir:

*Lokman hekim senden destur alırdı
Çiçekde gizlenmiş dermânı dağlar
Bütün hastaların (da) şifâ bulurdu
İlâcın şifânın harmanı dağlar*⁵¹

Nasıl bir ruh haliyle söylendiği mutlaka incelenmesi gereken bir türkümüzde de ok yemiş dağlara bir başka şekilde seslenilir:

Bahçende gülün bitmesin
Dalında bülbül ötmesin
Hele dağlar dağlar dağlar karlı dağlar
Doktor kapından gitmesin
Sen d'olasın benim gibi
*Ok yemiş ben gibi yaralı dağlar*⁵²

Yanlarında bir hekimin olmamasının nelere mal olduğu açıkça yazılır:

Ankara'dan gider ekin
Yükümüzün biri kefin
İçimizde yoktur hekim
Beyler haberiniz olsun⁵³

Hastalığa çare bulamamayı ve bir kızın hissiyatını dile getiren türkü farklı bir yaklaşım ihtiva eder:

Ankara'yla şu Keskin'in arası
Arasına kara duman durası
Çok doktorlar gezdim yokmuş çâresi
Söyleyin anama anam ağlasın
Babamın oğlu var beni n'eylesin⁵⁴

⁵⁰ Türk Halk Müziği, c.I, s.156. (Erzurum/Narman/Samikale-K.:Yöre Ekibi-D.:Muzaffër Yönden)

⁵¹ Türk Halk Müziği, c.III, s.133. (Kahramanmaraş-K.:Hilmi Şahballı-D.:TRT Müzik Dairesi Bşk.)

⁵² (Sivas-K.:Mahmut Erdal-TRT)

⁵³ (Ankara, Yağcıoğlu Fehmi Efe, Rifat Balaban)(AHM, 236)

⁵⁴ (Kırıkkale/Keskin-K.:Hacı Taşa-D.:Muzaffër Sarısözen)

Artık adlî tıp uzmanlarına da türkülerimizde yer verilmektedir. Beyşehir gölünde balığa çıkan ve ölümü “Balık aldı beni kendi yanına” diye munisleştirilen gencin hikâyesi şöyledir.

Ben de gittim Beyşehir’in gölüne
Selâm söylen annem Ayşe geline
Emin gelir diye bakma yoluma
Ağla anam ağla benim yazıma

Ben de gittim annem balık avına
Balık aldı beni kendi yanına
Benden selâm söyle asker oğluna
Ağla anam ağla benim yazıma

Doktor savcı gelmiş cesede bakar
Annem ile babam gözyaşı döker
Ahbablar da çıkmış yoluma bakar
Ağla anam ağla kara yazıma⁵⁵

“Uğrun uğrun kaş altından bakarak can telef eden güzeller”in:

Uğrun uğrun kaş altından bakınca
Can telef ediyor gül Acem kızı

türküsünde ifadesini bulması, Fuzûlî’nin, sevgiliden, sînedeki kanlı dağa merhem koymaması ve öz eliyle yandırdığı çerâğî söndürmemesi niyazı, gönül yaramızın kıyamete kadar süreceğinin en açık delilidir.

Acemaşîrân / Lengfâhte / Beste

Beste: Sâdettin Kaynak

Güfte : Fuzûlî

Merhem koyup onarma sînemde kanlı dağı
Söndürme öz elinle yandırdığın çerâğî⁵⁶

Hekimlerin çare bulamaz dediği derdini söyleyecek bir derd ehli bulma arzusunda olan Âşık Veysel, hâlini arz ettiği “Hakiki Yâr”in gelip yaralarını saracağını şöyle anlatır:

⁵⁵ (Isparta-K.:Abdurrahman Göçer)

⁵⁶ *Güfteler Antolojisi*, c.I, s.5; *Doruktan Doruğa*, s.34.

Bir derd ehli bulsam derdim söylesem

İyi olmaz derdlerim halim n'olacak
Hekimler derdime derman bulamaz
Bir değil beş değil derd kucak kucak

Veysel'in derdine bulunmaz çare
Etseler vücudun hem pare pare
Bir arzuhal sundum hakiki yare
O yar gelip yaralarım saracak

Pir Sultan Abdal da hangisine yanacağını bilemediği derdinin çok olduğunu, meğer çarenin “Şâh” elinden olacağını belirtir:

Derdim çoktur hangisine yanayım

Yine tazelendi yürek yarası
Ben bu derde hande dermân bulayım
Meğer Şâh elinden ola çâresi
Efendim Efendim benim Efendim
Benim bu derdime dermân Efendim

Bir Ankara türküsünde bu husus biraz daha belirginleştirilerek bir “Gerçek Veli”den el almadıkça merhemsiz yaraların şifa bulmayacağı belirtilir:

Viran bahçelerde bülbül öter mi
Gönül eğlencesi gül olmayınca
Merhemsiz yaralar onar biter mi
Bir gerçek veliden el almayınca⁵⁷

Bu güftelerden sonra “Vücûd iklîminin Sultânı”na yönelinmiş:

Nihavent / Yürüksemâî / Şarkı-Curcuna Beste: Hacı Ârif Bey
Güfte: Muallim Feyzî

Vücûd ikliminin sultânı Sensin
Efendim derdimin dermânı Sensin
Bu cism-i nâ-tüvânın cânı Sensin
Efendim, derdimin dermânı Sensin⁵⁸

⁵⁷ (Ankara, Burhan Gökalp, Burhan Gökalp) (AHM, 238)

⁵⁸ *Güfteler Antolojisi*, c.II, s.819; *Güfteler Hazinesi*, c.II, s.1024.

Nihayet, güfte ve bestesi Aziz Mahmud Hüdâî'ye âit olan eserde “tabîbe'l-kulûb” (kalplerin tabibi) olan Hz. Peygamber, mutlak manada zevk ve safâ rahmeti, âşıkların derdine deva olarak dikkatlere sunulmuştur.

Çârgâh / Sofyan / Tevşîh Beste: Aziz Mahmud Hüdâî
Güfte: Aziz Mahmud Hüdâî

***Kudûmüm rahmet-i zevk u safâdır yâ Rasûlallâh
Zuhûrun derd-i uşşâka devâdır yâ Rasûlallâh***

***Hüdâ'îye şefâat kul eğer zâhir eğer bâtın
Kapına intisâb etmiş gedâdır yâ Rasûlallâh***⁵⁹

⁵⁹ *Doruktan Doruğa*, s.50; Mustafa Çıpan, *Güfte İncelemesi I*, S.Ü. Devlet Konservatuarı Yayınları, Konya, 2001, s.48. (Bu güfte ayrıca Hâfız Post tarafından Acem, Hafız Kumral tarafından da Nevâ makamında bestelenmiştir.)

KAYNAKÇA:

AK, Coşkun, *Muhibbi Divanı*, KTB Yayınları, Ankara, 1987.

AKSÜT, Sadun, *Türk Musikisi Güfteler Hazinesi*, c.I-II, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993.

http://www.turkuler.com/sozler/turku_78.html.

İSEN, Mustafa, BİLKAN, A.Fuat, *Sultan Şairler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

KURNAZ, Cemal, *Türküden Gazele*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

TAN, Nail, TURHAN Salih, *Ankara Halk Müziği*, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara, 2000.

TANPINAR, A. Hamdi, *Huzur*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, TRT Müzik Dairesi Yayınları, c.I-II-III, Ankara, 2000.

ÜNGÖR, E. Ruhi, *Türk Musikisi Güfteler Antolojisi*, c.I-II, Eren Yayınları, İstanbul, 1981.

YARAR, Mehmet Turan, *Doruktan Doruğa Güfte Şâirleri*, Antakya, 1992.